

Records de Vilassar

L'ANTON HOMS i FERRÉS va néixer l'11 de setembre del 1900 a Vilassar de Mar, a Ca la Duana, descendent d'una de les nissagues dels mítics capitans, pilots, armadors i empresaris del segle passat (el seu avi Eduard Ferrés i Viada era parent per part de mare de Miquel Biada, el promotor del primer ferrocarril de la Península; la seva mare, Maria Ferrés i Puig, era germana de l'ara reivindicat arquitecte modernista local Eduard Ferrés i Puig). L'Anton de Ca la Duana, com el coneixen els vells amics, va formar-se en un ambient cultivat i ha heretat la sensibilitat artística de la seva mare i del seu oncle (el present escrit ve il·lustrat amb tres mostres «de la casa»). No cal dir que l'Anton Homs i Ferrés és un enamorat de Vilassar, sobretot del Vilassar que tan intensament va viure en la seva infantesa; per deixar-nos-en constància publiquem aquí una part dels «Records» que ha redactat expressament per a Singladures a petició d'uns quants amics, entre els que ens hi comptem la Junta d'aquest Museu Municipal de Vilassar de Mar. Gràcies, Anton!

EL CAMÍ RAL

El Camí ral era el nom del camí que des de Madrid anava a França ja de temps molt antic i que després fou transformat en carretera de primer ordre. Específicament, el nom de «Camí ral» designava, a cada poble, el tros d'aquest camí o carretera comprès dintre del nucli habitat. A Vilassar la «calle del Camino real» era el tros comprès entre el carrer de Sant Joan i la Casa de la Vila. Més enllà la numeració de les cases pertanyia al carrer de Sant Antoni.

Aquest tros de Camí ral, o de «carrer del Camí ral», quan jo era noi, era molt diferent de com és ara, per bé que encara s'hi conserven algunes cases. Diferent especialment en la seva estructura, puix el seu traçat era en corba, en lloc d'anar recte com ara, i era edificat a banda i banda de carrer.

Anant de Ca la Duana —el meu punt de referència— cap les mateixes que hom hi pot veure actualment. Però els canvis s'acusen clarament pel que toca a botigues o establiments. Així, tocant a Ca l'Espinaler hi havia la botiga d'en Marcelo (llauer, lampista i electricista). Seguien dos establiments de barberia, en Torelló i en Prim, que tenien barca i anaven a pescar. Més enllà, el taller de serralleria d'en Paró amb horts al davant. En aquella casa reculada i fonda que té una finestra antiga hi havia la botiga de l'Esparter (coves, cistells, cabassos, escombres i picamatalassos) amb una agradable sentor de cànem, palma i ràfia. Cal Baster era al costat de l'Escola de Noies (de l'Estat) i un parell de cases més enllà la fusteria de Can Cènsio. Després, Can Pou i la Casa de la Vila.

A la Casa de la Vila, a més de l'entrada a l'escala per on es pujava a l'Ajuntament i al Jutjat, hi havia una portalada gran que donava a un local ampli on tancaven el carro de la bóta i hi havia un safareig. La darrera porta, amb ventalles,

era la de cal guardià, el guarda rural, on en temps de la Mancomunitat s'hi instal·là la central de telèfons.

De la banda de mar recordo que al davant de l'hort d'En Nadal hi havia una petita era on encara jo hi he vist batre cigrons. Al davant de la Casa de la Vila i de Can Pou hi havia un magatzem i un pati-jardí amb un safareig gran que eren de propietat de Can Pou. Després seguien les cases de Ca la Belèn, Can Cabot (que era sabater), el «colmado» o drogueria de la Cooperativa, Cal Graner, Cal Ferrer (amb la ferum d'unglot de cavall cremat i el martelleig propi de la forja), Ca l'Espardenyer, una mica reculada, al costat d'un magatzem de Cal Carreter, un petit espai per on hom veia passar el tren, després la casa de Cal Carter amb l'obrador de planxar de la seva muller a l'entrada, un altre establiment de queviures d'en Pau Taper, i la darrera casa d'aquesta banda, Can Ramalions, que tenia la cuina traspasant la mitgera amb franca invasió del Passeig en el qual formava un petit cos sortint. Havia sentit dir —ignoro si és cert— que aquella cuina l'havien feta completament d'estranguis en una nit.

Les primeres cases d'aquesta banda tenien una petita eixida separada de la via del tren per una paret de poca alçada, eixida on tenien la comuna. A l'hivern la mar arborada pels temporals petava tan fort contra l'escullera de la via que tot sovint la traspassava i saltava a l'era i a les esmentades eixides, sobrepujant-ne les parets. Havia sentit contar que

«[...] una vegada en Cabot, el sabater, era a la comuna de casa seva un d'aquests dies de temporal i l'onada fou tan forta i espectacular que quan saltà dins la petita eixida i pràcticament la va inundar, el pobre sabater cridà alarmat, demanant auxili a la seva dona: —“Francisqueta, corre, que em nego!”».

Els socis de la Cooperativa, de nom oficial «Cooperati-

va La Confianza», hi anaven a comprar amb llibreta i pagaven a fi de mes. El repartiment de beneficis es feia sempre en espècies (sucre, arròs, sabó, etc.) i alguna barra de torrons per Nadal.

Els de Can Cènsio escalfaven l'aiguacuit amb un petit foc d'encenalls que cremaven a tocar de la vorera, i quan era el temps de la verema adobaven portadores, barralons i bótes a la raconada que formava la paret de llevant de Ca la Belèn amb el jardí de Can Pou, on fins hi plantaven l'enclusa per tallar i reblar els cèrcols.

El tràfec del Camí ral en aquell temps era molt poc intens. Només hi circulaven carros. Els més nombrosos eren els carros amb vela que anaven a dur la verdura al Born entre les nou i la una de la nit i tornaven a darrera hora del matí o a mitja tarda. El carro de la calç amb un cavall blanc anava tan a poc a poc que hom no sabia si anava endavant o endarrere fins que no havia caminat un tros. Altres carros: el de les escombraries tocant la campana, el carro de la bóta que treia una mica la pols, el de les «gracioses» —no recordo si era de Premià o del Masnou, o potser n'hi havia dos— que s'aturava a Cal Pecador a descarregar els calaixos plens de gasoses, cerveses i sifons i se'n duia els buits. Al capvespre passava un carret que portava fruita i l'home cridava: —

«Peres, síndries, prunes, préssecs, melons, raïm...». Jo dic que «cridava», però ho feia tan baixet que semblava com si ho digués al pobre animaló que arrossegava el carro. També passava alguna tartana, la jardinera de Can Blens que al matí portava gent als banys, i molts carretons de mà, entre els quals els dels venedors ambulants.

I tot aquest tràfec, diferent del d'ara, si no era del tot silenciós, poc se'n faltava. No se sentia altre soroll que el catricatrac de boixes i rodes dels carros de vela que passaven parsimoniosament, el martellejar de Cal Ferrer, el crit d'algun carreter o d'algun xicot, o dels venedors ambulants —«Papeel i soobres, tintaaa...», «Cafééé... Tupinambaaa...»— i de tant en tant el soroll del tren que passava: a poc a poc el «tren de pedra» que descarregava blocs de pedra de Montgat per refer o ampliar l'escullera de la via, o el de càrrega de les onze amb una màquina que li grinyolaven les bieles i nosaltres —els nois— cridàvem al maquinista tan fort com podíem: «Hi falta oli! Hi falta oli!...», o rabent i amb xiular estrident el ràpid de les dotze o el de les set del vespre.

Això era de dia, perquè a la nit ni això. Ja no passava cap tren i els carros eren pocs, i la mar a l'estiu estava molt encalmada; només a les darreries de setembre l'engrescava el temporal de «renta-bótes», anomenat així perquè es portaven mol-

A l'extrem dret de la fotografia es veu part de la façana de Ca la Duana amb el jardí al davant. Tirant cap a Ponent, l'hort de Can Nadal, la Casa de la Vila i el Camí ral tal com el va conèixer l'autor d'aquests records, amb tot el seu encant rural.

Fotografia feta pel senyor Felicià Sust i Vives l'any 1904, que forma part de la col·lecció de clixés cedida al Museu Municipal de Vilassar de Mar per les seves filles, les germanes Sust i Mir.

tes bótes a la sorra per fer-hi estubes d'aigua de mar contra l'agror. Haven sopat, els de Ca la Duana jugàvem algun vespre als «quatre pilans» entre els guarda-rodes de banda i banda del Camí ral. Només de tant en tant venia algun carro de la verdura —o dos o tres de rengle, mai més de tres—, paràvem el joc per deixar-los passar tranquil·lament i ens saludàvem amb els carreters, que molts cops anaven a peu, amb un afectuós «Bona nit!».

* * *

ELS POBRES DE CAPTAR

A cada cap de poble, a la paret lateral de la darrera casa, hi havia —deu fer d'això uns vuitanta anys— un tros emblanquinat amb unes lletres de pam i mig que deien

PROHIBIDA LA MENDICIDAD.

Sí, sí: ja podia dir, el rètol! El cert és que cada dilluns

En Genís de Vilassar de Dalt.
Apunt a llapis de Maria Freser, pseudònim de
Maria Ferrés i Puig, mare de l'autor de l'escriu.

i cada dijous passaven els pobres de captar; els dilluns passaven els «gallegos» i els dijous els «del poble».

Els «gallegos», no sé si tots eren de Galícia o si n'hi havia d'altres procedències. On vivien? Tampoc no ho sé, però no n'hi havia cap del poble. Recordo algun home baixet amb els ulls rogencs i un bon xic lleganyosos, dones encara més baixes amb mocador del cap negre que els penjava fins a l'entre-cella i quitxalla descalça, mal endreçada. En aquells temps els donaven *dos cèntims!* —«Que teniu vuit cèntims?», solia preguntar la mestressa. Aleshores l'home —o la dona, que pel cas és igual— treia un mocador gran i confós, amb les puntes lligades amb nusos, i ficant-hi els dits remenava, comptava i a la fi deia: —«Nu tengu mas que dos». I tot plegat la comèdia s'acabava donant-li la mestressa cinc cèntims i tornant-ne dos el pobre. Amb aquest regateig el pobre rebia tres cèntims i si hagués dit que en tenia vuit per tornar (que prou haurien aparegut si la mestressa els deia: —«Torneu un altre dia»), només n'hauria tingut dos de benefici.

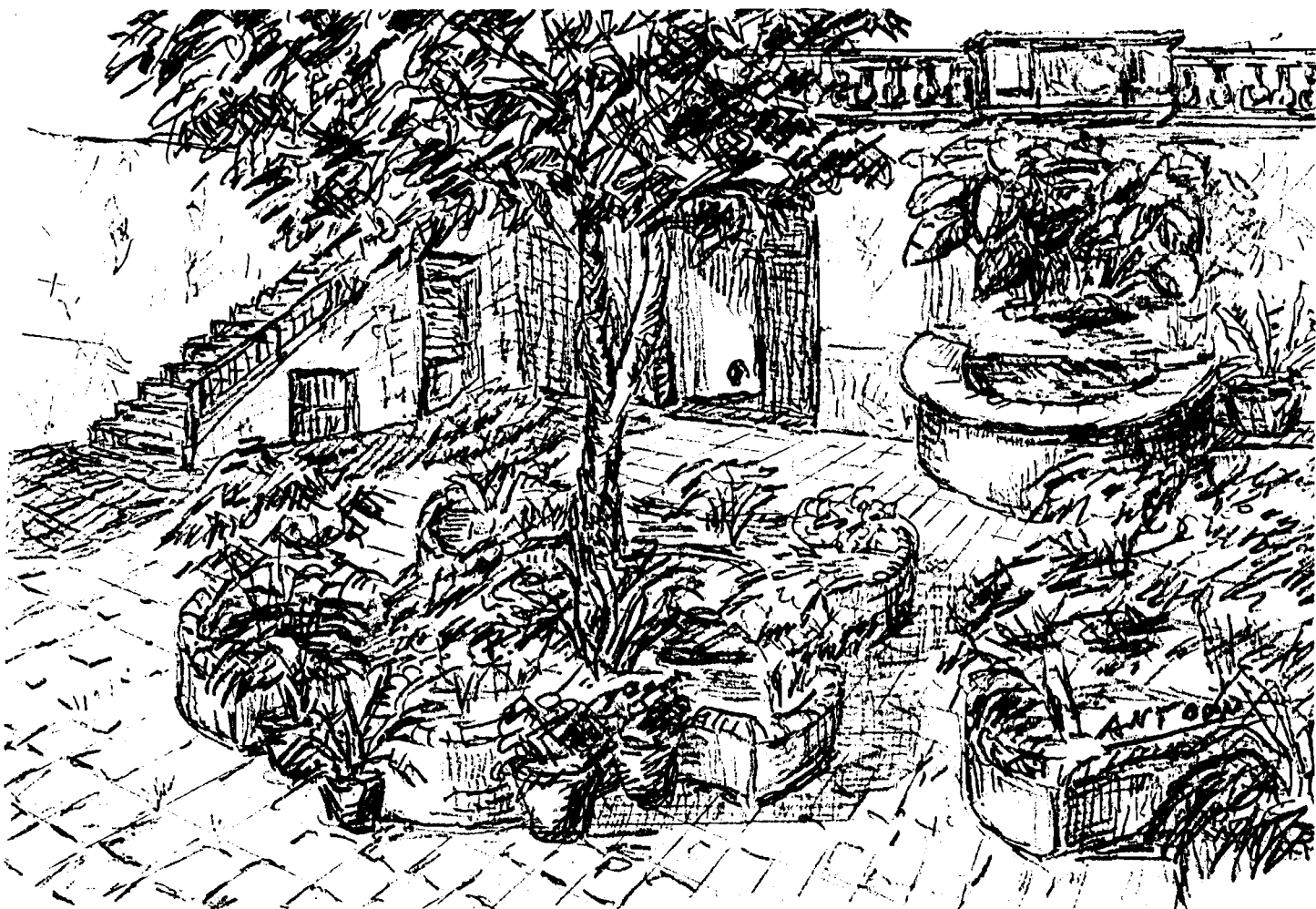
Els «del poble» no els recordo gaire —fora de la Sibineta, que sempre explicava històries—, però eren homes i dones francament necessitats, als quals hom esperava cada setmana i potser ja tenien assignada prèviament certa quantitat. Conversaven una estoneta amb l'àvia o amb la mare i se'n tornaven sempre amb alguns cèntims, algun consell i l'entesa d'una bona voluntat d'ajudar. I fins a dijous vinent, si Déu vol.

També en passaven de forasters. Entre ells «el mut de Cabrils», que, com que no podia parlar, s'anunciava amb un toc de flaviol, i en Genís de Vilassar de Dalt, que no anava pas a captar, no! Com que anar a captar era prohibit —així ho deien els rètols de cada cap de poble—, en Genís anava *de visita* o, com deia ell, *a passar la visita*. Era sec, no gaire alt; portava una gorra grossa, semblava que fos més grossa que el cap, i unes calces lligades amb un cordill i tan amples que semblava que li havien de caure. De vegades, amb una paperineta a la mà, anava menjant ametlles o avellanes torrades i mai no es descuidava de convidar: —«Que en volen?».

Sempre estava content. Per treure més diners de la capta sense demanar-los, preguntava si volien que ballés la sardana —que sempre era la de *La Santa Espina*— o si volien que els fes «el sermó». Si li deien: —«Sí, Genís, fes-nos el sermó», llavors demanava si havia de ser el de la Festa Major o el dels Sants Màrtirs. I aleshores engegava el sermó, que devia ser en castellà, imitant el dir i l'aire del capellà a la trona: —«... Oh, *San Quenís*, l'abogat i *comediante*...!». O bé si era el dels Sants Màrtirs: —«... Oh... los Santos *Màquinos*...!». I acabava amb el donar gràcies per l'assistència de les autoritats i de la Junta d'Obra anomenant «el senyor alcalde, i en Pau *relotxero*, el de *Ca l'Ànima*, i en *Pipa*...!». Era un bon home, la innocència en persona. Contava que un dia, ja ben fosc, es trobà amb la Guàrdia Civil que li donà l'*alto!* i li preguntà: —«*Ande vienga?*». I ell tot serè respongué: —«Viengo de *Chentona* de cobrar las contribuciones».

No tancaré aquest record dels pobres d'aquell temps sense parlar dels «caminants». Els «caminants» eren homes que anaven a peu a França o en venien, cansats, polsosos, amb un sac a l'esquena, alguns amb la barba ja blanquinosa. Se'ls feia seure i reposar a l'ombra i els donaven pa i cèntims, i si era prop de l'hora de dinar i hi havia escudella, també se'ls en donava un plat. No en passaven gaire sovint, però, que lluny..., que lluny anaven... aquella pobra gent...!

* * *

L'eixida de Ca la Duana, amb el característic safareig tan típic de moltes cases de Vilassar de Mar.

Dibuix a llapis d'Anton Homs i Ferrés, fet especialment per il·lustrar aquests records.

DES DE L'EIXIDA

És al matí. Hora? Posem-hi les deu o dos quarts d'onze? El sol ja és alt, en aquells temps no hi havia horari d'estiu ni altres romanços. Fa calor? Potser una mica, però no gaire encara. Ja fa estona que hem tornat dels banys. Feia una mar d'aquelles que no es mouen i amb en Cintet hem nedat fins a fer peu a les «roques». Ja hem esmorzat.

Assegut a l'eixida, llegeixo. Què? Potser el *Quixot*, o Walter Scott, o el *Doncel* de Larra, o a la col·lecció d'*El Mundo Ilustrado* relligada, que hi havia a Ca la Duana, els *Viajes de exploración a Nueva Granada y Venezuela...?* Silenci a dins i silenci a fora; només quelcom llunyà el martelleig del ferrer que està forjant... potser ferradures? De sobte, al carreró prop de Can Nadal, un crit: «Caféeeee... Tupinambaaaa...! Caféeeee... de primeraaaaa...!», i al cap d'una estona arribava l'home, amb barba blanca, gorra de visera i brusa llarga, i aquell carret de mà en forma d'una gran caixa misteriosa.

Aleshores la mare li comprava cafè per al pare i xocolata per al nostre berenar. Després, tot tornava a quedar quiet, silenciós, assollellat enllà però de bon estar a l'ombra

dels arbres de l'eixida. Només trencava de tant en tant la quietud el catric-catrac d'algun carro que tornava de Barcelona —del Born— o el xiulet escandalós i el trontollar d'un tren que passava.

* * *

EL CARRER DE SANT ANTONI

El carrer de Sant Antoni —on a Ca la Duana hi teníem el número 22— era un carrer una mica estrany, ja que no era dret com els altres. Era configurat d'aquesta manera: *primer tros*, el darrere de la Casa de la Vila; *segon tros* el Sot de Can Parta, la torre i les cases d'en Nadal; *tercer tros*, passat Ca la Duana.

El primer tros no oferia cap particularitat. Hi havia, entre d'altres, les cases de Can Parta, i la de Cal Dijous Gras, que era la darrera, o sigui la de la cantonada. També hi vivia el fill d'en Xalaix.

El Sot era un rodal de cases al qual s'accedia per sota del pont que comunica la torre amb la casa de Can Nadal. Anotem el pou del mig de la placeta que feia aquest rodal de cases, i que el «Sot» té sortida cap al carrer d'en Saura. La darrera casa de cara a mar *era* la de Can Benet.

Sortint del Sot i tornant a passar per sota del pont de la torre hom troba a l'esquerra un altre tros de carrer amb les cases de Can Nadal. Abans de la reforma feta darrerament, en la qual s'enderrocà Cal Dijous Gras i la casa del Sot que tocava a la torre, a Can Nadal hi havia un portal de mig punt amb l'arcada de dovelles de pedra granítica i al davant, a l'altra banda de carrer hi tenien «la necessària», el pou i el safareig, amb l'aigua del qual regaven uns horts llargs fins al Camí ral. Seguit dels horts, tocant a les construccions esmentades, la paret de les eixides de Ca la Duana, que de cara a mar presentava la capella del sant del carrer, amb les dues imatges de sant Antoni abat i de sant Antoni de Pàdua, procedents de la capella de la casa de Ca la Toia, que degueren enderrocar quan s'engrandí Ca la Duana. Aquest segon tros de carrer té sortida cap a la carretereta i els carrers de l'Era i de Sant Francisco.

La casa de Ca la Duana, en línia amb el primer tros de carrer, tenia l'entrada des del Camí ral, i el seu jardí ple de palmeres just a tocar l'hort d'en Nadal, trencava de fet el carrer. Enllà de la casa, passada la carretereta, començava

el que en podríem dir el tercer tros de carrer, que quedava fondo i seguia amb un parell de cases amb portals de mig punt i pedrissos als costats. Al seu davant, «la necessària», el pou, el safareig i els horts fins al Camí ral. Després una placeta molt petita formada per la casa d'en Xalaix, reculada, i la paret de darrere de Cal Pecador —la taverna que tenia entrada pel Camí ral—. Després hi havia tres cases més, a la mateixa línia de les dues primeres, també amb horts al davant, i pràcticament s'acabava amb la casa del Notari, que el tancava amb el seu jardí d'accés des del Camí ral. Les dues darreres cases amb numeració del carrer de Sant Antoni, una de petita i la gran de Can Timbales, amb un jardí llarg al costat, eren a línia del Camí ral.

A Can Benet del Sot les escales eren plenes de xarxes i palangres. A l'hort de Can Nadal, tocant a la paret del Camí ral, a la banda de la Casa de la Vila, s'hi podia veure moltes tardes en Jeroni que, quan no havia de regar o arreglar les tomaqueres o el blat de moro, hi feia nanses. També recordo de petit el vell Xalaix cosint veles o reparant xarxes a l'entrada de casa seva, plena de nanses, palangres i tota mena d'estris de pesca. En Xalaix encenia la pipa amb *mistos d'esca* i tenia molts cromos, entre els quals els de la guerra russo-japonesa que feia un any o dos que s'havia acabat.

Però el record més persistent d'aquest darrer tros del carrer de Sant Antoni és el de les dues cases fondes del costat de

El carrer de Sant Antoni, sector de Llevant de la carretera de Ca la Duana, on els vells pescadors elaboraven el misteriós esquer.

Reproducció d'una aquarella de l'arquitecte Eduard Ferrés i Puig, oncle de l'autor, datada el juny de 1901 (per gentilesa dels germans Barba i Viu).

casa. A la segona hi vivien la Marieta i en *Pedro*, que cuidava l'hort on com a estranyesa hi tenia una planta de tabac. La primera casa tenia el davant més o menys enllosat o revestit de trossos de rajola ordinària, de manera que es podia escombrar bé. Com que el carrer era fondo i no tenia sortida per l'altre cap, no hi baixava mai cap carro. Aquesta primera casa era sempre tancada, menys no sé quines tardes que cap a les tres hi venien els pescadors, que baixaven en una mena de processó per fer-hi les «boles» que servien d'esquer a les nanses.

I, sabeu qui eren, aquests pescadors? Doncs, si no ho recordo malament —no sé pas si en falten o si n'anomeno algun que no hi era, ja que d'això fa una vuitantena d'anys— hi havia algú de Can Costa, el Galet (de cognom Pujol i parent de Can Nadal), els de Can Benet, pare i fill, alguns xicots joves, segurament el noi d'en Xalaix, i alguns noiets entre els quals em ficava. Aleshores jo tenia sis o set anys, i quan em ficava amb aquesta colla m'ho passava «bomba», com diria un vailet dels d'ara d'aquesta edat.

Els homes obrien la porta d'aquella casa misteriosa, en treien uns saquets del que calia per fer la pasta —em penso que era farina i segó— i s'asseien al llinard de la porta presidint en Benet, que devia ser el més entès i el més gran de tots, els altres a banda i banda, i els nois a la part de fora tancant el cercle. Els homes buidaven els saquets damunt d'un tros de vela vella sobre l'enllosat i hi barrejaven en sec la farina amb els prims fent una pila amb un clotet al mig —tal com fan els manobres quan preparen el morter—, hi tiraven aigua i començaven a pastar, i quan tenien mig feta la pasta aleshores venia el més important: en Benet portava el SECRET, que era una escudella de terrissa plena d'un suc que, naturalment, no puc dir de què era fet perquè es tractava del «secret» i perquè tampoc no ho he sabut mai, però em sembla recordar-ne una fortor molt salada com d'arengades rovellades o seitons, i enmig d'un silenci absolut com de ritual n'abocava el contingut repartint-lo pel munt de la pasta mig feta. Després els altres homes acabaven de treballar la pasta per tal que l'esquer i la seva ferum quedessin ben repartits per tota la massa i anaven afegint-hi algunes miques més de farina, de segó o d'aigua, per tal que la pasta tingués la consistència justa, no tan sols per formar les boles, sinó perquè resistissin l'acció de l'aigua de mar sense desfer-se.

Després d'aquestes operacions venia el *fer les boles*. Amb la pasta, els homes en feien una mena de botifarres i les partien a bocins sensiblement iguals i... *ara!* Ara sí que tots, la quitxalla i tot, que precisament era aquest el moment més esperat, arrodoníem amb les mans aquells bocins per donar-los la forma de boles d'uns tres o quatre centímetres de diàmetre, que els entesos anaven encordillant en enfilalls, semblants als forcs d'alls o potser més a les enfilades de prunes empaperinades per posar a assecar, i anaven destinades a penjar-les dintre de les nanses per atreure el peix amb la seva especial fortor.

I, com ens quedaven, les mans? Doncs, quedaven mig enfarinades d'un color... —més m'estimo no dir-ho— i amarrades d'aquella fortor del «secret» d'en Benet, que després a casa costava tant de treure per més sabó que hi gastessis. I

jo, en plegar d'aquesta «feina», tocades les cinc de la tarda, intrigat i satisfet per haver assistit i pres part en aquella cerimònia de fabricació d'aquelles boles gairebé blanques, enfarinades i *flairoses*, me'n tornava a casa a rentar-me bé les mans i agafar la llesca de pa i la xocolata del berenar.

* * *

EPÍLEG

De tot això que acabo de contar en fa, com ja he dit de passada, quelcom més de *vuitanta anys!* I, ben mirat: què en queda de «tot això»? En resta tan poca cosa...

Què en queda del carrer de Sant Antoni? El tros de llevant de Ca la Duana fou el primer de desaparèixer. Cap al 1911 varen construir la casa de Cal Burell en el lloc on hi havia la casa misteriosa —on els pescadors feien les «boles»—, la casa de la Marieta i en Pedro, i els horts del davant...

La resta del tros fins a Cal Notari trigà alguns anys més, fins que els Vidal compraren Can Xalaix i les altres tres cases i Cal Pecador també anà a terra perquè invadia la carretera, la nova N-II, que calia eixamplar. Aleshores a Ca la Duana ens feren recular la tanca del jardí.

Aquest estat de coses durà una vintena d'anys, i després de la guerra hom enderrocà Cal Dijous Gras i la casa del Sot que tocava la torre per deixar-la exempta, neta de tot voltant. Amb això desaparegué la raconadeta que feia amb la torre la casa del Dijous Gras entrant al Sot per sota del pont, i el propi Sot perdé encís i intimitat en obrir-se el portell entre les seves cases i la torre.

Després caigué Ca la Duana. Del que s'ha construït al seu lloc no en puc dir res, car encara que a mi i als meus cosins ens dolgué a l'ànima i encara ens en sentim, cal considerar-ho motivat pel fat, que amb el pas del temps fa evolucionar societat, costums, pobles, etc.

Però fins fa poc, encara, quan algun cop encara que molt espaiat, anava a Vilassar a veure algun amic, m'arribava malgrat tot al *Sot de Can Parta* entrant-hi pel carrer d'en Saura i m'hi aturava una estona. Després passava per sota el pont de la *Torre de Can Nadal* i m'asseia a contemplar-la, si fa o no fa, del lloc on abans feia nanses en Jeroni, i si podia ser sense mirar gaire cap allà on *hi havia hagut* Ca la Duana...

Ara, *enderrocat Can Benet* amb aquelles escales que quan existien i per molt malmeses que fossin les podia somniar amb les xarxes eixugant-se i els palangres arrenglerats; ara, que *Can Nadal* ha perdut el seu aspecte i la seva gràcia originals, francament em penso que no podria tornar a fer aquella passejada sense plorar.

Ara, dels que vivim som ja molt pocs els que recordem amb nostàlgic romanticisme aquella visió del SOT, i pocs dels que pugem l'han coneguda.

De fet, només resten la TORRE —única de les tres— i el pont d'accés des de la casa. Esperem que romanguin al lloc un quants anys més.

ANTON HOMS I FERRÉS